

Kontextusteremtés: művészet és ökológia

Beszélgetés **Bubla Évával** és a **SZABADONBALATON**-nal

Milyen művészi szerepek és stratégiák merülhetnek fel a környezeti problémákkal kapcsolatban? Hogyan lehet a tudományos eredményeket a művészet segítségével közvetíteni laikusoknak? Interjúm első felében Bubla Éva művész-aktivistát kérdeztem, akinek együttműködésen és bevonáson alapuló munkái – Magyarországon és Indonéziában egyaránt – aktuális társadalmi és ökológiai kérdésekre reflektálnak. Tagja a SZABADONBALATON csapatának, amelynek résztvevői közül az interjú második felében Berecz Diána kulturális antropológus, Zlinszky András ökológus és Fülöp Bence vízügyi mérnök árnyalták tovább a művészet és ökológia hálózatszerű kapcsolatát.

SzA: 2011–2016 között Indonéziában kutatál, és készítettél művészeti projekteket, azóta is számos egyéni és csoportos kiállításod nyílt meg Jakartában (*Five Passages to the Future*, 2019) és Yogyakarta-ban (*Ways Fwd*, 2019, *Wiwitan: Restart! Nandur Srawung #7*, 2020). Hogyan tudtál ott pályakezdőként csatornákat kiépíteni?

Bubla Éva: Az Indonéz Oktatási és Kulturális Minisztérium ösztöndíjprogramjával kerültem ki Yogyakarta-ba, ahol az első két évben festészetet és kísérleti művészetet tanultam az Indonesian Institute of Art képzőművészeti tanszékén. Közel öt évig éltem kinn, és azóta is visszajárok. Az indonéz emberek alapvetően nagyon nyitottak és barátságosak, ez a közösségi szellem a művészetükben is teret kap. Könnyebben, organikusabban lehet bekerülni a művészeti sodrásba emiatt, hiszen sok helyi alkotó kifejezetten keresi az együttműködési lehetőségeket. Ahhoz viszont, hogy valaki elismert művészekkel, kiállítóhelyekkel tudjon együttműködni, természetesen, mint bárhol máshol, Indonéziában is tenni kell. Egyre erősödik a posztkolonialista diskurzus, és még ha nem is érzetik, sok helyi művész az ösztöndíjakat is kritikus szemmel figyeli.

SzA: Hogyan tudod az indonéz tapasztalatokat a hazai művészeti közegben és befogadói attitűdben alkalmazni?

BÉ: Ez komplex kérdés. Kinntartózkodásom alatt emberként és alkotóként is alapjaiban megváltoztam. A műtermet teljesen magam

mögött hagytam, a kollektív szemlélet, az együttműködés fontossága a saját gyakorlatomban is megjelent. Az indonéz tapasztalatok hatására kezdtem el ökológiai és társadalmi problémákkal foglalkozni, amelyben a fő szempont, hogy a művészet valahogyan kapcsolódjon a hétköznapi élethez és annak szereplőjéhez. Módszertan tekintetében azonban mindig figyelembe kell venni a helyi kontextust, a helyi társadalmi környezetet (*social nature*), igényeket és lehetőségeket, hiszen csak akkor lehetünk hatékonyak, ha megtaláljuk a közös hangot. Persze a galéria-

térből való kilépésre, a társadalmi elkötelezettségre a nyugati művészetben is találunk számos példát. A különbséget ott látom, hogy Indonéziában a társadalom valójában egy nagy család, és ebben a kollektív szemléletben a művészet is helyet kap, a művész sem szigetelődik el.

SzA: Hogyan kapcsolod össze a művészetet és a tudományt a munkáidban, például a *Lélegzésre kijelölt hely* című sorozat esetében?

BÉ: Izgalmas határterületeket ötvözni. Valójában mindig is ezt csináltam, párhuzamosan végeztem el egy bölcsész szakot és egy mű-

BUBLA Éva:
*Lélegzésre
kijelölt hely* C19,
2020
A művész
jövöltábol
←

vészetit, és bár művészként definiálom magam, ezek egy rendszer részei, ahol egyik hat a másikra. Hajlamosak vagyunk a művészetet és a tudományt egymástól élesen elválasztani, miközben mindkettőre szükségünk van. Ennek feloldására több mód van, egyik lehetséges formája az együttműködés. Én ebben tudok kiteljesedni. Fontosnak tartom, hogy ne várjuk, hogy a másik fél közeledjen felénk, hanem nyissunk mi is, és akár tegyük meg mi az első lépéseket.

2019-ben mentem vissza Indonéziába, és ekkor kaptam támogatást „a művészet és az antropocén” témában szerveződő előadások és egy kapcsolódó kiállítás megvalósításához. Minden projektem saját tapasztalatból indul ki, ami ebben az esetben a légszennyezettség mértékének brutális megemelkedése, valamint a zöld területek visszaszorulása volt. A bőrömön éreztem a hatását azáltal, hogy megbetegedtem. Valóban rendben van ez? A légszennyezés és a városi zöldterületek hányadának kapcsolatát, a növények remediációs képességét kezdtem el kutatni. Városi rendeleteket, szakmai beszámolókat, kutatásokat, légtisztító berendezéseket tanulmányoztam, és közben formálódott az inkubátor, a *Lélegzésre kijelölt hely*, ötlete is, ami az országban könnyen elérhető sanseveriókat (anyósnyelv) zárja magába, a NASA 89-es mérései alapján ugyanis ez az egyik leghatékonyabb növény a zárt terek légtisztítására. Az inkubátor a beáramló levegőt a benne elhelyezett növények által megszűri, és egy ventilátor segítségével egy maszkon keresztül áramoltatja vissza. Az objekt figyelemfelkeltő és megdöbbentő, de célja nem a sokkolás, hanem a szemléletformálás: ha így folytatjuk, lassan már csak adott helyszíneken kijelölve fogunk tiszta levegőhöz jutni. Ez alig egy évvel később, a koronavírus fényében valamilyen formában valósággá is vált.

Elengedhetetlennek tartom, hogy a projekt ne csak egy galéria terében kapjon helyet. Egy helyi iskolával együttműködésben az inkubátorhoz hasonló mechanizmuson alapuló kísérleti objektet készítettünk. A prototípust a HONF kollektíva mérnökével, Yudi Asmoróval közösen kísérleteztük ki. A workshop jó alkalom volt arra, hogy a gyerekekkel alaposan átbeszéljük a légszennyezés témakörét, és megvizsgáljuk, mit tehetünk ennek kezelése vagy megelőzése érdekében.

SzA: Az eddigi tapasztalataid alapján hogyan látod krízisek idején a művész és a művészet szerepét a társadalomban?

BÉ: A doktori kutatásomban azt vizsgálom, hogyan tud a művészet katalizátorként működni, hogyan tud egy művészeti projekt változást előidézni. Az érzelmi bevonódás, az érzékszervi tapasztalás, az akciósintű

részvétel révén a művészetnek szemléletformáló ereje van. Itt nem világméretű dolgokra vagy utópiákra kell gondolni, azok önmagukban nem oldanak meg rendszerszintű problémákat, azokhoz strukturális átalakítások is szükségesek lennének. De nem tartom elhanyagolhatónak a társadalmi szemléletformálást: a változás néha az alkalmazkodásban keresendő (például a klímaváltozás kapcsán), máskor éppen a döntéshozó folyamatokra lehet hatással. Az első lépés, hogy a közszemléletben elmozdulás történik, ami hosszú távon, konzisztens munkával változássá nőheti ki magát akár egy lokális közösség szintjén is.

SzA: Az ilyen munkafolyamatoknál a finanszírozási kérdés is felmerül...

BÉ: Ha folyamat- és nem műtárgyalapú mun-

kát végzünk, könnyű belecsúszni a végelethatatlan önkéntes munkába. Nem vagyunk ahhoz szokva, hogy hosszú távú művészeti munkafolyamatok támogatásban részesüljenek. Pont ez a csapda, az ember vagy becsatornázza munkáját a műtárgypiacra, vagy más munkákat vállal, hogy önmagát is fenntartsa valahogy, ez viszont elaprózza idejét és figyelmét is. Emellett pályázatokat ír, melyek szintén lekötik az energiáit.

SzA: Magadat mint művészt megpróbálsz visszacsatornázni a társadalmi munkamegosztásba?

BÉ: A hétköznapi élettől elszakadt művészetnek jelenleg nem célja, hogy szélesebb társadalmi körök részesülhessenek belőle, sőt amint felmerül a funkció, azt azonnal a designhoz kötik. Saját művészetem funkcióját

a szemléletformálásban látom, de nem csak a szűkebb művészeti szcénára korlátozva. A társadalom tagja vagyok. Számos társadalmi és környezeti probléma közös. A művészeti projektekkel például a levegő-, a víz- vagy a műanyagszennyezésre, az ártalmas mezőgazdasági gyakorlatokra, a PAD Alapítvánnyal való közös munkánkban a Balaton ökológiai kihívásaira, a szegregátumokban uralkodó környezeti ártalmakra, valamint a kapcsolódó társadalmi aspektusokra szeretnénk felhívni a figyelmet. Egy inkubátor kiállításával önmagában nem várható nagy változás, de ezért vannak a workshopok, a köztéri és interaktív munkaformák. Ha részt veszel egy alkotói vagy kutatói folyamatban, máshogy fogsz érzelmileg viszonyulni hozzá, nem csak passzívan szemléled azt. Ezek a folyamatok ugyanúgy hatnak rám vagy ránk, alkotóként, kutatóként is formálódunk a projekttel együtt.

SZA: A művészet és az oktatás egybekapcsolása is fontos, ha művészetről és ökológiáról van szó?

BÉ: A bevonáson alapuló művészet már önmagában szemléletformáló, így a nevelés eszközeként is értelmezhető, azonban egybekapcsolhatjuk oktatási formákkal, workshopokkal, táborokkal is gyerekek és felnőttek számára egyaránt. Erre jó példák azok az ökológiai szemléletű nyári táborok, amit Varga Krisztinával csinálunk vagy a Cargonomia által létrehozott Zuglói Klímakert, amit a környékbeli lakosok tartanak fenn (Zuniverzum). Ott permakultúrás közösségi kerthez kapcsolódó workshopokat tartottam a nyáron, hogy játékos módon formáljuk tudatosítsuk a környezetünkhöz való viszonyunkat. Épült *Ehető önreflexiós modul*, gyűjtöttünk vadnövényeket közösen azonosítva tulaj-

donságaikat, gyógyhatásukat, fantáziáitalkok és -ételek receptjeit hoztuk létre, amit az *Improvizációs recepteskönyvben* gyűjtök és tesztek később elérhetővé.

SZA: Ér olyan támadás, hogy ez nem művészet?

BÉ: Van, amikor felmerül a kérdés, hogy az efféle projekteket mi különbözteti meg a társadalmi munkától vagy az aktivizmustól. De nem szűkíteném le a művészetet a tárgyalkotásra, lehet az akár egy performansz, egy akció, de még egy növénygyűjtős séta is. Mindig kísérletezni kell, hogy az adott környezetben, az adott emberekkel, a kommunikálni kívánt gondolat, üzenet fényében mi a megfelelő kifejezési forma. Egy holland barátnőmmel, Nina van Hartskampal beszélgettünk erről, aki úgy fogalmazott: „A művészet nem a pusztán tárgykészítésben, hanem a kontextusteremtésben rejlik.” Ezzel jól tudok azonosulni, a kontextus, a közeg megteremtését tekintem a saját esetemben is művészetnek.

SZA: Hogyan jött létre a SZABADONBALATON?

Berecz Diána: Zlinszky Andrással és Fülöp Bencével korábban az Országos Vízügyi Főigazgatóság Balaton Munkacsoportjában dolgoztunk együtt, és ezzel egy időben már Évával is gondolkodtunk egy Balatonhoz kapcsolódó művészeti projekt létrehozásán. Végül Bozzai Dániellel és Neogrady-Kiss Barnabással kiegészülve egy multidiszciplináris stáb állt össze, amely formálisan a PAD Alapítvány keretei között működik.

Azt tapasztaltuk, hogy sok információ és kutatás bizonyos szempontból túl komplex ahhoz, hogy a szélesebb nyilvánosság számára könnyen befogadható legyen, pedig fontos lenne a Balaton természetvédelmének

igényeit és ökológiai kihívásait közérthetővé tenni. Nemcsak eseti jelleggel, hanem folyamatorientáltan, az akciószerű szemléletformálás igényével is foglalkozunk a Balaton ökológiai kérdéseivel. A 2019-es Kékszalagon debütáló művészeti akciónktól kezdve közérthető és interaktív formátumban vonjuk be a kérdésben érintetteket, a különböző tóhasználó csoportokat.

Fülöp Bence: Részemről eleinte ez egy kísérlet volt. Hogyan változtat az emberek gondolkodásmódján, ha megfelelő információkat kapnak? A kiindulópont a probléma, az üzenet kiválasztása, amit egymás között is közérthetővé kell tennünk, s utána tudunk építkezni. Mivel itt több terület dolgozik közösen, több szűrőn kell áthaladni.

Zlinszky András: Hatalmas eredmény, hogy a művészeti akciókat kísérő tájékoztató anyagunkon együtt szerepel az Országos Vízügyi Főigazgatóság és a Balatoni Limnológiai Intézet szakmai jóváhagyása, hogy egyetértett vele a tó menedzsmentjének és tudományos kutatásának ez a két fontos szereplője. A Balatonról akármilyen tájékoztatást ad az ember, az érzelmi vihart fog előidézni a tó használóinak valamely csoportjában. Ezért sokkal jobb megoldásnak tűnt egy szabadabb, nem csak a száraz tények közlésén alapuló projektet létrehozni.

BÉ: Pontosan ebben rejlik a SZABADONBALATON művészeti akcióinak az ereje. Indirekt módon közvetíti mondanivalónkat, túlmutat a pusztán vizualizáción vagy információközlésen, képes megszólítani, érzelmekre hatni, ezáltal szemléletet formálni. Elengedhetetlen, hogy a tó használóiként tudatába kerüljünk annak, milyen folyamatok zajlanak a Balatonon. A 2019-es Kékszalag során a nádasokkal, a parti élővilággal és annak a vízszintingadozással kapcsolatos ökológiai igényével foglalkoztunk. A stabil, magasan tartott vízszint kedvez a hajózásnak és a strandolásnak, de nem természetes állapot. Fontos, hogy a Balatont tóként, és ne medenceként kezeljük. A Kékszalagon induló hajónk, a *Hannibal* nádkamuflázsban rejtőzködő vitorlája már messziről felhívta a figyelmet a nádasok fontosságára, afféle vizuális platformként szolgált üzenetünk közvetítésére. A versenyzők mellett tájékoztató anyagot is kaptak, illetve matricát is mellékelünk, amit feltehettek a vitorlájukra, ha egyetértettek kezdeményezésünkkel.

SZA: Hogyan formáljátok művészeti akcióvá a következő problémát?

ZA: Az algavirágzásnak az adott aktualitást, hogy megjelent egy meglepetésszerű alga-tömegprodukción a tavon. Erre reagált a 2020-as *szabadonbalaton algabár*, de

SZABADONBALATON:
Algasorbet,
2020, Gyenesdiási
Lidóstrand
Fotó: PAD /
Neogrady-Kiss Barnabás
A művészek jóvoltából
←

egy évvel korábban is foglalkoztunk vele a *Hannibár* algavirágzás koktéjlja formájában. Olyan strandokat céloztunk meg, például a gyenesdiási Lidóstrandot, ahol a helyi fürdőzők a saját bőrükön tapasztalták meg a problémát. Megpróbálunk tehát bizonyos jelenségeket követni, arra azonnal válaszolni, de elég széles azoknak a problémáknak a tárháza, amelyekkel lehet még foglalkozni. Jelenleg is zajlik egy adatgyűjtés, hogy mit látnak fontos problémának a Balatonon a szakértők, melyek azok a kulcsfogalmak, amelyeket fontos bevinni a köztudatba.

BD: Hiába van egy tudományosan megalapozott, minden kérdésre kiterjedő ökológiai üzenet, ha annak nincs meg a megfelelő kifejezési formája. A tartalom és a művészeti koncepció elválaszthatatlanul összefügg, ezt közösen fogalmazzuk meg. Arra fókuszálunk, hogy az adott problémát kulturálisan hogyan tudjuk úgy lefordítani az adott célcsoport számára, hogy a megértést és ne az ellenállást erősítsük.

BÉ: Ezt segíti elő a köztéri forma és a kapcsolódó vizuális elemek alkalmazása. Fontos, hogy az adott probléma ne legyen kiragadva a saját kontextusából, így el tudunk érni olyan csoportokat is, amelyek tagjai nem biztos, hogy látogatnak művészeti vagy tudományos intézményeket.

SZA: Milyen fenntarthatósági szempontokat vesztek figyelembe a projektek tervezésénél?

BD: Több ez irányú kutatási eredmény is arra hívja fel a figyelmet, hogy az éghajlatváltozás következtében az általunk ismert Balaton és térsége természetileg átalakulóban van.

A jelenlegi folyamatok sem ökológiailag, sem társadalmilag, sem gazdaságilag nem fenntarthatóak. Formai és módszertani szempont, hogy kisléptékű, célcsoportorientált, decentralizált akciókat szervezünk, ha tehetjük, inkább több alkalommal és különböző helyszíneken.

ZA: Ökológiailag is kérdéses, mit nevezünk fenntarthatónak. Tömören: ami anélkül működik, hogy hirtelen, rövid időn belül lezajló radikális változások mennének végbe benne, vagy ha egy adott változás fokozatosan, jól kezelhető tartományon belül maradvá történik. A SZABADONBALATON kifejezést is azért választottuk, mert azt a szemléletváltást próbáljuk elősegíteni, hogy a tónak a maga természetes módján, élő rendszerében kell működnie.

BD: Elhivatott képviselői vagyunk a saját szakterületünknek, és olyan tudásbázissal rendelkezünk, amely komoly alapot jelent a közvetíteni kívánt üzenet hitelességében. Ehhez párosul egy kulturális értelemben alulról szerveződő, illetve a saját belső motivációnkból fakadó, szemléletformáló igény. A rendszerszintű változásoknál az is fontos, hogy milyen és mekkora rendszerben szeretnénk azokat elérni. Első lépésben a lokális közösségek számítanak, hiszen ilyenekből épülnek fel a nagyobb rendszerek.

FB: Ezeket a szemléletformáló mikroeredményeket be tudjuk mutatni a döntéshozóknak, akik utána makroszintre tudják hozni azokat, ha ez szándékukban áll.

ZA: A Kékszalagon zajló akciónknál az volt a feltevés, hogy a vitorlázók soha nem menének bele a természetesebb vízszintigado-

↑
SZABADONBALATON: *Koktélok*, 2020,
Gyenesdiási Lidóstrand
Fotó: PAD / Neogrády-Kiss Barnabás
A művészek jövőtől

záshoz való alkalmazkodásba. Aztán amikor elkezdünk erről magunkkal a vitorlázókkal beszélni, sokan azt mondták, hogy egyetértenek az üzenetünkkel. Végül a Magyar Vitorlás Szövetség szakmai támogatásával jelentünk meg a Kékszalagon.

SZA: A SZABADONBALATON kapcsán milyen további terveitek vannak?

BÉ: A koktélokkal biztosan megjelenünk számos balatoni strandon a következő években is, de tervben van még megannyi további köztéri intervenció, workshop, előadás, kiadvány, és szeretnénk residencyprogramokat is létrehozni.

BD: A tó mellett a balatoni térség más területeit is szeretnénk bevonni több tájhasználati tevékenységre vonatkozó akcióba. Egy célcsoportot sem szeretnénk kihagyni, mert mind egymással kölcsönhatásban léteznek. 2023-ban Veszprém és a Bakony-Balaton régió lesz Európa Kulturális Fővárosa, amelynek apropóján az EKF csapata felkért minket egy régiós kihívásokkal foglalkozó ökológiai-kulturális koncepció kidolgozására a Balaton Ökológiai Programjához. Nagyon örülünk, hogy az általunk képviselt szemléletmód ekkora figyelmet kap. Fontos számunkra, hogy tudományosan megalapozott munkát végezzünk, ami kísérleti művészeti projektekből materializálódik. Ennek a megléte, reméljük, jó példa arra, hogy az ilyen kollaborációk működnek.